

Pedagógia és politika a XX. század második felében Magyarországon, szerk. Szabolcs Éva (Budapest: Eötvös József Könyvkiadó, 2006.)

Az elmúlt években visszaemlékezések, irodalmi feldolgozások sora olvasható hazánk 1945–1956 közötti történetéből. Emellett a történettudományi tanulmányok száma ugyancsak gyarapodik. A Magyarország XX. századi történetét monografikusan összefoglaló kötet fejezeteiben (*Romsics Ignác*) is megtörtént ennek a korszaknak részletesebb és összefüggőbb bemutatása. A gazdasági életről, a pártok politikájáról, az úgynevezett koncepciós perekről, az egyházak helyzetéről stb. a történettudomány igényeinek megfelelő rész tanulmányokat olvashatunk, ugyanakkor a magyar közoktatás történetét bemutató történettudományi feldolgozások jelentős elmaradásáról szólhatunk. A nevelésnek és intézményeinek, az időszak pedagógiai elméletének és gyakorlatának alapsajátosságait meghatározó neveléstörténeti események feldolgozására gondolunk. A hiányosságra utal az is, hogy a fentebb említett monográfia 1945–1956-ot tárgyaló fejezeteiben alig található nevelés- és oktatástörténeti művekre utalás a kötet végén összegyűj-

tott bibliográfiában. A neveléstörténet kutatóinak feladata, hogy történettudományi szigorúsággal, következetességgel feldolgozzák e kor neveléstörténeti folyamatait, részkérdéseit. Hiányuk esetén ugyanis megjelenhetnek olyan írások, amelyek lényegében az 1989 előtti neveléstörténeti feldolgozásokat ismétlik. Tartalmukhoz nem kapcsolódik szigorú forráskritika. A szerzők gyakran nem élnek az elsődleges források ismételt felkeresésével, hanem megelégszenek az évtizedekkel korábban kiadott forráskiadványokra való hivatkozással, nem vonnak be elemzéseikbe új forrásokat. Ezért semmiképpen sem a történettudomány bizonyítási kívánalmainak megfelelően ismertetnek meg hazánk 1945 utáni neveléstörténetével. A neveléstörténeti kutatók kötelező feladata a történettudományi módszerességgel igazolt történet/ek megírása. Ilyen igényes történetek írására vállalkoztak az ELTE kutató-oktatói. Kutatásaik eredményeiből olvashatunk a *Pedagógia és politika a XX. század második felében Magyarországon* című tanulmánykötetükben.

A nyolc írás előtt (hét tanulmány és egy tanulmánykötet-terv ismertetése) Szabolcs Éva kötet szerkesztő bevezető sorai utalnak a korszak történeti kuta-

tásának nehézségeire, majd kiemeli: „A nehézségek ellenére úgy gondoltuk, neveléstörténeti kutatóként nem térhetünk ki a kihívás elől, amelyet ennek a korszaknak a kutatása jelent”. A hét tanulmány az 1945–1956 közötti eseményekről, történésekről szól. Részleteket olvashatunk a reformpedagógia Új Iskolája működésének, életének utolsó évéről (*Áment Erzsébet*), adalékokat kapunk a hazai tanítóképzés ötvenes évek elején történt átszervezéséről (*Gombos Norbert*), vagy a fiataikorúak javítóintézetében érvényesülő politikai-nevelőmunka sajátosságairól (*Hegedűs Judit*). Vázlatosan tájékozódhatunk a század második felének néhány vezető művelődéspolitikusáról (*Mann Miklós*). Helyszínek és történések újabb, nehezen elérhető forrásainak feltárásával rövidebb vagy hosszabb időszakokról megírt történetek ezek. Történeti összefüggések bemutatása, melyeknél a viszonylagos lezártág, ezzel együtt a nyitva hagyottság érzése mellett további forrásfeltárás, elemzés és az újra átgondolás igényét is megfogalmazhatja az olvasó (*Gombos Norbert*).

Különös, de az utóbbi évek történetírásában nem szokatlan módon olvashatunk pedagógiai életképeket az 1945 utáni magyar nevelés történetéből (*Mikonya György*). Ezt a módszert természetesen és szükségesnek tartjuk napjainkban, amikor közelmúltunkról a személyes visszaemlékezések korát éljük. A személyekhez, személyes életsorsokhoz kötött információk a történeti és neveléstörténeti irodalomban is megjelennek, megjelenhetnek. Érzékelhetőbben, átláthatóbben és az

olvasók élményanyagához közelálló módon jelenítik meg a közelmúlt történeti korszakát. Hatásuk különös erővel érvényesülhet a volt-lét olyan jelenségeinél, amilyen a nevelés, a nevelődés. A képekben közvetített ábrázolás és a szubjektum lelki történéseit erősebben közvetítő írások rögzített emlékeinek kevésbé kidolgozott történeti forráskritikai problémái mellett határozottan állítható, hogy a volt-létről ilyen formákban kapott információk a történettudomány számára csak úgy érvényesíthetők, ha beleépülnek egy olyan történeti narratívába, melyben a történettudomány módszertani rendszerében alkalmazott forrásfeldolgozás szabályai szigorú következetességgel érvényesülnek. Az „életképek” információi kétélyeket kelthetnek a döntően levéltári és hagyományosnak nevezhető forrásokra építő történeti kutatások eredményeként megszületett történeti narratívák megfogalmazóiban. Felhívhatják a tudomány figyelmét egyes kérdések ismételt átgondolására, mélyebb vizsgálatára. Elengedhetetlenül szükségesnek tartjuk azonban, hogy az „életképek” információi beépüljenek a már előbb vagy párhuzamosan bizonyított történeti narratívákba. Ez az „életképekben” közölt információk történelmi forrássá tételének követelménye. Hasonló módszertani elvárások fogalmazódhatnak meg az irodalmi alkotások történeti forrásként való alkalmazásánál. A kéttípusú történetalkotás tehát semmiképpen sem zárja ki vagy egészíti ki egymást, hanem együtt, egységet alkotva adhat érvényes történetet. A tanulmányt olvasva a volt-létről közvetített információk gazdag

felmutatása mellett a kétféle történeti megközelítés egymásba építésének igénye is tudatosodhat az olvasóban.

Helyszínek és történések újabb, nehezen elérhető forrásainak feltárásával rövidebb vagy hosszabb időszakokról megírt történetek ezek. Történeti összefüggések bemutatása, melyeknél a viszonylagos lezártág, ezzel együtt a nyitva hagyottság érzése mellett további forrásfeltárás, elemzés és az újra átgondolás igényét is megfogalmazhatja az olvasó (*Gombos Norbert*).

Megítélésünk szerint a kötet két tanulmánya foglalkozik a kor ilyen csomóponti pedagógiatartalmú jelenségével: Rendszerváltások a tudomány legitimációjában – Magyarország 1945–1949 (*Golnhofer Erzsébet*), illetve Az 1956-os balatonfüredi pedagóguskonferencia (*Szabolcs Éva*).

Az elsőnek említett írás a neveléstudomány legitimációja szempontjából mintegy összefoglalja a szerző előző években végzett kutatásait, megfogalmazva a hazai pedagógiai gondolkodás beszűkülő lehetőségeit. Egyben továbblép: a magyar tudományos élet, benne a pedagógia-tudomány helyzetére fogalmaz meg összefüggéseket a Magyar Tudományos Tanács működése és a neveléstudomány kapcsolatáról. Elemzésében történeti tényekké emel olyan jelenségeket, amelyek alapját képezik a Magyar Tudományos Akadémia és a neveléstudomány viszonyának az Akadémia átalakítását követő években. Ennek a kapcsolatnak a megismerése lehetőséget teremt arra, hogy további történeti kutatással feltáruljon a neveléstudomány története az 1950-es évek

elején, megismerhessük az egyetemen (főiskolákon) a pedagógia tudomány (kutatás-oktatás) helyzetét, a pedagógusképzésben a pedagógiaelmélet lehetőségeit, de tágabban magának a pedagógusképzés egész folyamatának jellemzőit.

A másik tanulmány szerzője az évtizedekre elhallgatott (kriptásított) pedagógiai tanácskozásról értekezik. Önmagában az a tény, hogy a szerző a történettudomány szigorú módszertani elvárásait betartva szól a tanácskozásról, elindíthatja a füredi konferencia eseményeinek történeti kutatását. A magyar neveléstörténetben e tanácskozás történeti-csomóponti szereppel rendelkezik. Résztevői 1956 októberében a hazai pedagógiai gondolkodás legjelentősebb képviselői voltak. Megfogalmazták és értékelték az 1945–1956 közötti magyar pedagógiai elmélet és gyakorlat sajátosságait. Megfogalmazódtak azok a feladatok, nevelési-közoktatási sajátosságok, melyeket az 1956-ot követő évekre kívánatosnak tartottak. 1956 októberében a számukra nagyon közeli időszak pedagógiai jelenségeit próbálták meg értelmezni-értékelni, és törekedtek a jövőt előtétélezni. A konferencia eseménytörténetének megismerését követően természetes és szükségszerű kutatási feladatként fogalmazódik meg a ma neveléstörténései előtt: 1957 után melyek voltak azok a sajátosságai a magyar nevelésügy alakulásának, amik már 1956 októberében Füreden megfogalmazódtak, és az 1957-es évet követő évtizedekben mi alakult másképpen, mint a füredi tervek, elhatározások. A konferencián megfogalmazottak fel-

lelhetők a magyar közoktatás további változásaiban, annak ellenére, hogy a konferenciára történő konkrét hivatkozás tiltva volt. Megítélésünk szerint Balatonfüreden 1956 október 1–6. között nem légből kapott műtelelemzés történt, és nem utópisztikus nevelési elképzelések fogalmazódtak meg. Így értelmezve tartjuk a füredi pedagógus-tanácskozást az 1945 utáni magyar nevelés története egyik csomópontjának.

A kötet része egy olyan kutatási feladatsornak, amelynek eredményeképpen feltárulhat az 1945-öt követő magyar közoktatás és pedagógia történetének elmélyült történettudományi megismerése. Megismerés, ami megszabadítja a magyar pedagógiát a közelmúlt évtizedeiben született történeti feldolgozásokból ráakódott és történetinek tartott, ám a pedagógia alapjelenségeit kikerülő, eltakaró munkák halmazától. Az ELTE Neveléstörténeti Tanszéke köré (és remélhetőleg más egyetem, és kutatóintézetek köré is) szerveződő fiatal kutatóknak előbb-utóbb feladata lesz az 1945 utáni magyar neveléstörténet történeti csomópont-eseményeinek újra vizsgálata. Az általános iskola létrehozása, története, az iskolák államosításának kérdései, az egyetemek és a főiskolák átalakításának története, a nevelőképzés története, az iskolák felügyeleti rendszerének története, a Magyar Paedagogiai (Pedagógiai) Társaság és egyéb pedagógusi szerveződések története, a 1945 utáni pedagógiai gondolkodók életútjának története stb., és számtalan konkrét történettudományi részkérdés kutatása. A neveléstörténet csak akkor foglalhatja

el ismételten biztos helyét neveléstudományunk rendszerében, ha feladatait megújítva – felvállalva a történettudomány szigorú módszereit – végzi a hazai pedagógiai történések kutatását, oktatását. Ennek az új neveléstörténeti feladatvállalásnak és feladatvégzésnek egyik követésre érdemes példája jelent meg a fenti kötetel.

OROSZ GÁBOR

Forray R. Katalin, *Muzsikusnak lenni* (Pécs: Pécsi Tudományegyetem BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, 2007)

A Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszéke Gypsy Studies címmel sorozatot indított 2000-ben. E sorozat 19. köteteként 2007-ben jelent meg Forray R. Katalin „Muzsikusnak lenni” című könyve.

A Gypsy Studies sorozat a magyarországi cigányság helyzetét mutatja be több megközelítésből, kitérve társadalmi helyzetükre, történetükre, kultúrájukra, oktatási lehetőségeikre, a fiatal pályakezdő cigány/roma fiatalok munkaerő-piaci esélyeire, az őket érintő oktatáspolitikai és kisebbségvédelmi kérdésekre. A kötetek a tanszéken oktató tanárok (Forray R. Katalin, Beck Zoltán, Cserti Csapó Tibor, Lakatos Szilvia, Varga Aranka, Arató Ferenc, Nagy Pál, Máté Mihály) írásaiból születtek, melyek alapját saját kutatások, illetve a tanszék által szervezett konferenciák előadásai írott anyagai adják. A tanul-